

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sînâ, *La métaphysique, du Shîfâ* (trc. G. C. Anawati), Paris 1978, Önsöz, s. 67-68; Beyhâkî, *Tetimme*, s. 95-96; İbn Tufeyl, *Hay b. Yâk-zân* (nşr. Ahmed Emîn), Kahire 1959, s. 63; İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnü’l-enbâ’* (nşr. Nizâr Rızâ), Beyrut, ts., s. 437-459; Sühreverdî el-Maklûl, *el-Meşârî‘ ve’l-muârahât* (*Opera Metaphysica et Mystica* içinde, nşr. H. Corbin), İstanbul 1945, s. 111; İbn Seb’in, *Büddü’l-‘arîf* (nşr. C. Kettûre), Beyrut 1978, s. 116; İbn Teymiyye, *Der’ü te‘ârûzî’l-‘akl ve’n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1979, VI, 252; Nûrullah et-Tüsterî, *Me-câlisü’l-mü’mînîn*, Tahran 1365 hş., II, 203; A. Jourdain, *Recherches critiques sur l’âge et l’origine des traductions latines d’Aristote*, Paris 1843, s. 389 vd.; Charles H. Haskins, *Studies in History of Medieval Science*, Cambridge 1907, s. 279; E. Gilson, *La philosophie au moyen âge*, Paris 1922, s. 551, 610-618; a.mlf., *Les sources gréco-arabes de l’Augustinisme avicennisant*, Paris 1986, s. 102 vd.; a.mlf., “Avicenne en Occident”, *Archives d’histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*, XLIV, Paris 1969, s. 90-94, 97-98, 103, 104, 114; Roland de Vaux, *Notes et textes sur l’Avicennisme latin aux confins des XIIème-XIIIème siècles*, Paris 1934, s. 5-12; A. M. Goichon, *La philosophie d’Avicenne et son influence en Europe médiévale*, Paris 1940; F. von Stenberghen, *Aristote en Occident*, Louvain 1946, s. 127-128; L. Gardet, *La pensée religieuse d’Avicenne*, Paris 1951; E. J. Rosenthal, “Avicenna’s Influences on Jewish Thought”, *Avicenna Scientist and Philosopher*, London 1952, s. 66-83; Yahyâ Mehdî, *Bibliographie d’İbn Sînâ*, Tahran 1954; P. Brunet, “La science dans l’antiquité et le moyen âge”, *Histoire de science*, Paris 1957, s. 193-366; G. Quadri, *La philosophie arabe dans l’Europe médiévale*, Paris 1960, s. 95-121; H. Corbin, *Histoire de la philosophie islamique*, Paris 1964, s. 235-245; a.mlf., *En Islam iranien*, Paris 1972, III, 233 vd.; a.mlf., *Avicenne et le récit visionnaire*, Paris 1979; Abdurrahman Bedevî, *La transmission de la philosophie grecque au monde arabe*, Paris 1968, s. 74-102; N. Ushida, *Etude comparée de la psychologie d’Avicenne et d’Aristote*, d’Avicenne et de Saint Thomas d’Aquin, Tokyo 1968; F. Gabrieli, “The Transmission of Learning and Literary Influences to Western Europe”, *CHIs*, II/B, s. 851-889; Simon van Riet, “Influence de l’arabe sur la terminologie philosophique médiévale”, *Acte de 5ème congrès de philosophie médiévale*, Louvain 1971, I, 137-144; Abdülemir el-A’sem, *el-Feylesûf Naşîrüddin et-Tûsî*, Beyrut 1980, s. 63; Albert Nasrî Nâdir, *en-Nefsü’l-beşerî ‘in-de İbn Sînâ*, Kahire 1980; A. C. Crombie, “Ortaçağ Bilim Geleneği Üzerine İbn Sînâ’nın Etkisi” (trc. Mübahat Küyel), *İbn Sînâ: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* (haz. Aydın Sayılı), Ankara 1984, s. 21-39; Hugonnard-Roche Henri, “La classification des sciences de Gundisalinus et l’influence d’Avicenne”, *Etudes sur Avicenne* (éd. J. Jolivet – R. Rashed), Paris 1984, s. 41-75; Edouard Weber, “La classification des sciences selon Avicenne à Paris vers 1250”, a.e., s. 77-101; *Uluslararası İbni Sînâ Sempozyumu: Bildiriler* (haz. Müjgân Cumbur – Orhan Doğan), Ankara 1984; Seyyid Hüseyin Nasr, *Üç Müslüman Bilge* (trc. Ali Ünal), İstanbul 1985;

Zeyneb Mahmûd el-Hudârî, *İbn Sînâ ve telâmî-zühûl-Latîn*, Kahire 1986; M. Watt, *İslâm’ın Avrupa’ya Tesiri* (trc. Hulûsî Yavuz), İstanbul 1986, tür.yer.; M. D. Chenu, *Introduction à l’étude de Saint Thomas d’Aquin*, Paris 1993; M. Thérèse d’Alverny, “İbn Sîna et l’Occident médiéval”, *Avicenne en Occident*, Paris 1993, I. makale, s. 8-11; a.mlf., “L’introduction d’Avicenne en Occident”, a.e., II. makale, s. 12-16; a.mlf., “La tradition manuscrite de l’Avicenne latin”, a.e., VI. makale, s. 67-78; a.mlf., “Avicenne et les médecins de Venise”, a.e., XIII. makale, s. 177-198; a.mlf., “Survivance et renaissance l’Avicenne à Venise et Padoue”, a.e., XV. makale, s. 77-102; Maurice de Wulf, “L’Augustinisme avicennisant”, *Revue de néoscholastique de philosophie*, Louvain 1932, XXXIII, 11-39; a.mlf., “Courants doctrinaux dans la philosophie européenne du XIIIème siècle”, a.e., XXXIV, 5-20; Stefan Swei’zavski, “Notes sur l’influence d’Avicenne sur la pensée philosophique latine du XVème siècle”, *Archives d’histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*, VIII, Paris 1933, s. 295-305; M. H. Vicaire, “Les porretaines et Avicennisme avant 1215”, *Revue des sciences*, XXVI, Paris 1937, s. 449-482; P. Mesnard, “Le millénaire d’Avicenne et ses répercussions”, *Annales de l’institut d’études orientales*, XI, Alger 1953, s. 41-42; P. M. de Contenson, “Avicennisme latin et vision de dieu au début du XIIIème siècle”, *Archives d’histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*, XXVI, Paris 1959, s. 29-97; a.mlf., “Saint Thomas et l’Avicennisme latin”, *Revue des sciences*, LXIII, Paris 1959, s. 3-31; J. E. Ribera, “Nuevos Datos sobre los Traductores / undisalvi y Juan Hispano”, *al-Andalus*, XXXI, Madrid-Grenada 1966, s. 267-280; Chr. von Nispen tot Sevenaer, “La pensée religieuse d’Avicenne vue par Gilles de Rome”, *MIDEO*, VIII (1964-66), s. 209; İbrahim Madkour, “Duns Scott entre Avicenne et Averroès”, a.e., IX (1967), s. 119-131; R. Arnaldez, “Spinoza et la pensée arabe”, *Revue de synthèse*, sy. 89-91, Paris 1978, s. 168-169; J. Michot, “Tables de correspondance des «Ta’liqât» d’Al-Fârâbî, des «Ta’liqât» d’Avicenne et du «Liber Aphorismorum» d’Andrea Alpagò”, a.e., XV (1982), s. 231-249.

H. BEKİR KARLIĞA

Literatür. İbn Sînâ’nın fikirleri, talebeleri ve eserleri vasıtasıyla hem İslâm hem de Batı düşüncesini doğrudan etkilemiş, bundan dolayı onun fikirleri ve eserleri birçok araştırmaya konu olmuştur. İbn Sînâ, XI. yüzyıldan itibaren eserlerinin Latince’ye ve zamanla diğer Batı dillerine tercüme edilmesi ve bunları okuyan Ortaçağ düşünürlerinin çalışmaları vasıtasıyla Batı’da önemli bir tesir icra ettiği gibi onun düşüncesi de muhtelif şekillerde araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Buna karşılık XIX. yüzyılın ortalarından itibaren şekillenen şarkiyatçılıkla birlikte İbn Sînâ bir düşünce kaynağı olmaktan çok İslâm dünyası-

nı anlamak için bir vesile, ilim ve fikir tarihinin bir konusu olarak görülmüş ve bu çerçevede ele alınmıştır. Filozofia ilgili yazıların önemli bir kısmını onun eserleri hakkındaki çalışmalar teşkil etmektedir. Bu eserlerin çeşitli kütüphanelerdeki yazma nüshaları, bunlar üzerine yazılan şerh, hâşiye ve ta’likler, eserlerin neşirleri ve tıpkıbasımları, çeşitli dillere tercümeleri ve filozof hakkında yapılan çalışmaların değerlendirilmesi de İbn Sînâ literatüründe önemli bir yekün teşkil etmektedir. Bunun yanında hicrî 1370 (1950) ve milâdî 1980 yıllarında iki defa kutlanan doğumunun 1000. yılı münasebetiyle İbn Sînâ ile ilgili araştırmalarda bir yoğunlaşma gözlenmiştir.

Biyografi. İbn Sînâ hakkındaki en eski kaynak Ebû Ubeyd el-Cüzcânî’nin yazdığı hayat hikâyesidir. İbn Ebû Usaybia’nın *‘Uyûnü’l-enbâ’ fi şabakâti’l-e’tebbâ’* adlı eserinde kaydettiği bu biyografi (s. 437-459), M. Şerefettin Yaltkaya tarafından Türkçe’ye çevrilerek *Büyük Türk Filozof ve Tıp Ustadı İbni Sînâ* adlı eser içinde yayımlanmıştır (İstanbul 1937). Diğer klasik kaynaklardan bazıları da şunlardır: İbnü’l-Kiftî, *İhbârü’l-‘ulemâ’ bi-ahbârî’l-hükemâ’* (Kahire 1326, s. 268-278); İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân* (II, 157-162); Gıyâseddin Hândmîr, *Düstûrî’l-vüzerâ’* (telif, tercüme ve ta’lik: Harbî Emîn Süleyman, Kahire 1980, s. 225-233); Zahirüddin Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîhu hükemâ’i’l-İslâm* (nşr. Memdûh Hasan Muhammed, Kahire 1996, s. 65-81); Yahyâ b. Ahmed el-Kâşî, *Nuket fi ahvâli’ş-Şeyhî’r-Re’is İbn Sînâ* (nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî, Kahire 1952). Beyhakî, İbnü’l-Kiftî ve İbn Ebû Usaybia’nın eserlerinde yer alan İbn Sînâ’nın hayat hikâyesi, *Sîretü İbn Sînâ* adıyla bir araya getirilerek Hikmet Hamsî tarafından yapılan Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Dimaşk 1982). William E. Gohlman da İbn Sînâ’nın *Sîretü’ş-Şeyh* adlı otobiyografisini klasik eserlerde bulunan başka rivayetlerle birlikte derleyerek açıklamalar ve notlarla birlikte *The Life of Ibn Sînâ. A Critical Edition and Annotated Translation* adıyla İngilizce’ye çevirmiştir (New York 1974).

Binbir gece masallarından biri de İbn Sînâ’ya dairdir. Ayrıca İbn Sînâ ile ilgili birçok menâkıb kitabı (M. Çayırdağ, “Yeni Bir Eski Türkçe Yazma İbni Sînâ Halk Hikâyeleri”, *İbni Sînâ, Gevher Nesibe Sultan Adına Düzenlenen “İbni Sînâ Kongresi”*

Tebliğleri, s. 385-405) ve muhtelif kıssa kitapları arasında Giritli Aziz Ali Efendi'nin *Muhayyelât*'ında olduğu gibi (*Muhayyelât-ı Aziz Efendi*, nşr. H. Alacatlı, Ankara 1999) İbn Sînâ'nın konu edildiği hikâyeler de bulunmaktadır (Saim Saka-oğlu, "Türk Halk Masalları Üzerine Ebu Ali Sînâ Hikayelerinin Tesiri", *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu Bildirileri*, nşr. M. Cunbur – O. Doğan, Ankara 1984, s. 501-522).

İbn Sînâ'nın hayatına dair yapılan yeni araştırmalardan bazıları şunlardır: G. Gabrieli, "Biografie e Bibliografie di Scienziati Arabi. Avicenna" (*Archivio di Storia della Scienza*, IV [1923], s. 258-270); Aydın M. Sayılı, "Was Ibnî Sînâ an Iranian or a Turk?" (*ISIS*, XXXI [1939], s. 8-24); M. Şemsettin Günaltay, "İbni Sînâ'nın Şahsiyeti ve Milliyeti Meselesi" (*TTK Belleten* IV, sy. 13 [1940], s. 1-37); Anne M. Goichon, "La personnalité d'Avicenne", (*IBLA*, XV [1952], s. 265-282); Ali Akbar Sulaimi, "Sarguzasht Shaikh'al-Rais Abul Ali Sînâ" (*Avicenna Commemoration Volume*, Calcutta 1956, s. 29-46); Syed Hasan Burney, "A Critical Survey of the Anecdotes Relating to Ibn Sina in the Chahar Maqalah" (*Indo-Iranica*, IX [Calcutta 1956], s. 32-44); Nûrullah Lârûdî, *Nâbi-ğâ-i Şark (Hûşid-i Bî Ğurûb)*, Ebû 'Alî Sînâ (Tahran, ts.); S. van Riet, "Données biographiques pour l'histoire de Shifâ d'Avicenne" (*Académie royale de Belgique, bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques*, V. série, LXVI/10 [1980], s. 314-329); Nihat Keklik, "Türk Filozofu İbn Sînâ (980-1037), Hayatı ve Eserleri" (*Felsefe Arkivi*, sy. 22-23 [1981], s. 1-53); M. Masumi, "Fresh Light on Ibn Sînâ's, 'Sarguzasht'" (*Indo-Iranica*, XXXIV [1981], s. 20-40); Ca'fer Âlî-Yâsîn, *Feylesûfün 'âlim, Dirâse tahlîliyye li-hayâtî İbn Sînâ ve fikrihî'l-felsefî* (Beyrut 1984); Mübahat Türker Küyel, "İbn Sînâ ve Seyahat" (*Erdem*, XIV [1987], s. 1-40); S. E. Dîbâcî, *İbn Sînâ be Rivâyet-i İşkûrî ve Ardekânî* (Tahran 1364; eserde, IX. yüzyılda yaşayan Kutbüddin el-Lâhicî'nin *Maḥbûbû'l-kulûb* adlı kitabı ile Dîbâcî'nin, XII. yüzyılda yaşamış Ardekânî'nin Farsça'ya tercüme ve şerhettiği eseri esas alınarak İbn Sînâ'nın tasavvufî görüşleriyle hayatı arasındaki ilgi araştırılmaktadır); Dimitri Gutas, "Avicenna's Madhab, with an Appendix on the Question of his Date of Birth" (*Quaderni di Studi Arabi*, V-VI [1987], s. 323-336). İbn Sînâ'nın hayatı hakkında daha ziyade ro-

man tarzında birçok kitap da yazılmıştır. H. Rızâ'nın *Merd-i Hezâr Sâle. Ferâz-hây ez Zindeğî İbn Sînâ* (Tahran 1989), G. Sinoué'nin *Avicenne ou la route d'Ispahan* (Paris 1989) ve N. Gordon'un *The Physician* (New York 1986) adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir.

Genel Çalışmalar. İbn Sînâ'nın hayatı, eserleri ve düşüncesi hakkında genel bilgi veren pek çok eser yazılmış olup bunlardan bazıları şunlardır: Carra de Vaux, *Les grandes philosophes: Avicenne A. H. 370-428/A. D. 980-1037* (Paris 1900, Amsterdam 1974; eserin tanıtımı için bk. René Basset, *Revue de l'histoire des religions*, XLVI/1 [Paris 1902], s. 110-116); Anne M. Goichon, *Introduction à Avicenna, son épître des définitions* (Paris 1933) ve *Lexique de la langue philosophique d'Ibn Sînâ* (Paris 1937); Soheil Muhsin Afnan, *Avicenna, His Life and Works* (London 1958, Westport 1980); Mehmet Naci Bolay, *İbn-i Sina* (Ankara 1988); Lcen E. Goodman, *Avicenna* (London 1992); Cîrâr Cihâmî, *İbn Sînâ huzûruhû'l-fikrî ba'de elfî 'âmm* (Beyrut 1991); M. Hasan, *İbn Sînâ: Abkariyyü'l-felsefe ve't-tîb ve 'ilmi'n-nefsi ve's-şî'ri ve'l-mûsikâ* (Beyrut 1977); Muhammed Kâmil el-Hür, *İbn Sînâ, ḥayâtühû âşâruhû ve felsefetühû* (Beyrut 1991); R. Ramon Guerrero, *Avicenna (ca. 980-1037)* (Madrid 1994); Sonja Burchard Brentjes, *İbn Sînâ (Avicenna): der fürstliche Meister aus Buchara* (Leipzig 1979); Sarı Anwar Nuseibeh, *The Foundations of Avicenna's Philosophy* (doktora tezi, 1978-1979, Harvard University); N. Rakhmatullaev, *Filosofskie uzglyady İbn Sino u knige "Ukazaniya i nastavleniya"* (Dushanbe 1980); Fâzıl Ubeyd Ömer, *eş-Şeyḥu'r-Re'is İbn Sînâ* (Riyad 1989); Vasilii Ternovskii, *Ibn Sînâ (Avitsenna)* (Moskova 1969); Sâdık Gevherî'n, *Hüccetü'l-Hak Ebû 'Alî İbn Sînâ* (Tahran 1952; 1970-1989 yılları arasında neşredilmiş diğer bazı İbn Sînâ monografileri için bk. Jules L. Janssens, *An Annotated Bibliography*, s. 109-113).

İbn Sînâ Bibliyografyaları. İbn Sînâ'nın eserleri ve bunlar hakkında yapılan araştırmalarla ilgili ilk ciddi bibliyografya çalışması Osman Nuri Ergin tarafından yapılarak İbn Sînâ'nın ölümünün 900. yılı münasebetiyle 1937 yılında hazırlanan anma kitabında neşredilmiştir (*Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler*, İs-

tanbul 1937). Ergin, bu bibliyografya içinde on beş sayfalık eksik bir İbn Sînâ literatürü de yayımlamış, Brockelmann da GAL'ın İbn Sînâ'ya dair kısmında hemen hemen tamamıyla Osman Ergin'in bu çalışmasına dayanmıştır. Daha sonra çalışmasını gözden geçiren Ergin, bunu müstakil bir kitap olarak *İbni Sina Bibliyografyası* adı altında neşretmiştir (İstanbul 1956). Filozofun eserleri hakkında yapılan diğer önemli iki çalışma da George C. Anawati ile (*Mü'elleftû İbn Sînâ: Essai de bibliographie avicennienne*, Kahire 1950), Yahyâ Mehdevî (*Fihrist-i Nüşâhâ-yı Muşannefât-ı İbn Sînâ*, Tahran 1954) tarafından gerçekleştirilmiştir. Hans Daibler tarafından *Handbuch der Orientalistik*'in XLIII. cildi olarak hazırlanan İslâm felsefesi bibliyografyasında da (*Bibliography of Islamic Philosophy*, I-II, Leiden 1999) geniş bir İbn Sînâ literatürü bulunmaktadır (II, 263-298).

Saîd-i Neffisî'nin hazırladığı *Bibliographie des principaux travaux européens sur Avicenne*'de (Tahran 1953) toplam 295 adet çalışma adı zikredilmiştir. Jules L. Janssens, *An Annotated Bibliography on Ibn Sînâ (1970-1989)* başlıklı eserinde (Leuven 1991), temel Batı dillerinde yapılmış çalışmalar yanında İbn Sînâ'nın eserlerinin bu yıllarda gerçekleştirilen Farsça ve Arapça neşirlerini, Türkçe ve Rusça çalışmaları da zikretmektedir. Anawati, *Mü'elleftû İbn Sînâ*'da seçme bir bibliyografya verdiği gibi (s. 330-351) Yahyâ Mehdevî de *Fihrist*'te Farsça ve Arapça araştırmalar yanında (s. 401-413; bu yayınlarda bulunan bazı yanlışları düzelten ve bazı eksikliklere işaret eden bir yazı için bk. Georges Vajda, "Bibliographie d'Ibn Sînâ", *REI*, XXII [1954], s. 163-166) Batı dillerinde yapılmış çalışmalardan da bir seçme bibliyografya vermektedir (s. 1-20). Müjân Cunbur, Türkiye'de 1983-1986 yılları arasında İbn Sînâ'ya dair yayınlar hakkında bir bibliyografya hazırlamıştır (*İbn Sînâ (980-1030) Anma ve Tanıtma Toplantıları 1984-1985-1986*, Ankara 1987 içerisinde, s. 19-29). Bu eser içinde Suzan Köksal tarafından hazırlanmış, Türkiye'de ve Batı'da İbn Sînâ ile ilgili olarak yapılan bazı araştırmaları ihtiva eden bir bibliyografya daha bulunmaktadır (s. 154-165).

Marie-Thérèse d'Alverny, İbn Sînâ'nın eserlerinin Latince tercümelerinin yazma nüshaları hakkında bir çalışma yaparak bölümler halinde neşretmiştir ("Avicenna Latinus", *Archives d'histoire doctrinale*

et littéraire du moyen âge, XXVIII [1961], s. 281-316; XXIX [1962], s. 217-233; XXX [1963], s. 221-272; XXXI [1964], s. 271-286; XXXII [1965], s. 257-302; XXXIII [1966], s. 305-327; XXXIV [1967], s. 315-343; XXXV [1968], s. 301-335; XXXVI [1969], s. 243-280; "Avicenna Latinus. Supplementum", a.e., XLVII [1972], s. 321-341). Çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmalarla ilgili olarak hazırlanan bazı önemli çalışmalar da şunlardır: Fuâd Seyyid (*İbn Sînâ ve mü'ellefâtühü ve şürûhuha'l-maḥfûza bi-Dâri'l-kütûbi'l-Miṣriyye*, Kahire 1950; M. M. Anawati, "La tradition manuscrite orientale de l'oeuvre d'Avicenne", *Revue Thomiste*, LIX [1951], s. 407-440; Y. el-Khachab, "Avicenne et les manuscrits d'Iran", *Revue du Caire*, XIV, nr. 141 [Juin 1951], s. 172-183; Ettore Rossi, "Quelques contributions à la bibliographie italienne sur Avicenne", *Le livre de millénaire d'Avicenne*, Tahran 1956 içinde, IV, 159-163; R. Gonzales Castrillo, *Rhazès y Avicenna en la Biblioteca de la Facultad de Medicina de la Universidad Complutense: Description de su obra medica impresa y cementarios*, Madrid 1984).

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde İbn Sînâ hakkında kaleme alınan yazıların en kapsamlı listesini Ali Haydar Bayat hazırlamıştır (*İbni Sînâ, Gevher Nesibe Sultan Adına Düzenlenen "İbni Sînâ Kongresi" Tebliğleri* [nşr. Ahmet Hulusi Köker – Cihat Tunç], Kayseri 1984, s. 407-429). Eserde İbn Sînâ ile doğrudan veya dolaylı olarak alâkalı 458 kitap, makale ve gazete yazısının başlıkları kaydedilmiştir. Otto Spies, "Der deutsche Beitrag zur Erforschung Avicennas" başlıklı yazısında (*Avicenna Commemoration Volume*, Calcutta 1956, s. 93-103) 1950'li yıllara kadar XX. yüzyılda İbn Sînâ hakkında yapılan Almanca çalışmaların bir değerlendirmesini yapmıştır. George C. Anawati de "Chronique avicennienne 1951-1960" başlıklı yazısında (*Revue Thomiste*, LX [68e année, 1960], s. 614-634) İbn Sînâ'nın doğum yıldönümü kutlamaları vesilesiyle yapılan faaliyetleri ve bu dönemde gerçekleştirilen yayınları ele almıştır. Georges Vajda'nın "Récentes études avicenniennes" (*JA*, CCXL [1952], s. 219-230) ve Anne Marie Goichon'un, "Réponse aux 'Récentes études avicenniennes' de M. G. Vajda", (*JA*, CCXL [1952], s. 497-511) başlıklı çalışmaları da kayda değer ürünlerdir.

Sovyetler Birliği'nde 1953-1973 yılları arasında İbn Sînâ üzerine yapılan çalış-

malar hakkında seçme bir bibliyografya hazırlanmıştır (Muhammed Saber Khan, "Soviet Publications on Ibn Sînâ- a Selected Bibliography [1953-1973]", *Muslim World Book Review*, III/3 [1983], s. 57-68). P. Mesnard "Le millénaire d'Avicenne et ses repercussions sur l'histoire de la philosophie" (*Annales de l'institut d'études Orientale*, XI [Algiers 1953], s. 41-59) ve Anne M. Goichon "Philosophie et histoire des sciences" (*Cahier de Tunisie*, III/1 [1955], s. 17-40) başlıklı yazılarında İbn Sînâ ile ilgili olarak yapılan anma faaliyetlerinin ilim ve düşünce tarihi yazarlığı açısından ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığını incelemişlerdir. G. Farid ise "The Postage Stamps on Avicenna" başlığını taşıyan yazısında (*Indo-Iranica*, XXXIV [1981-1982], s. 66-69) çeşitli ülkelerde çıkarılan İbn Sînâ'ya dair hâtırâ pullarından 1948-1974 yılları arasında basılanları konu edinmiştir. Ahmed Gassân Sebânû, bazı ansiklopedilerde İbn Sînâ hakkında yazılan maddeleri derleyerek Arapça'ya tercüme etmiş ve bunları kitap halinde neşretmiştir (*İbn Sînâ fî devâ'iri'l-ma'ârif il-'Arabiyye ve l-'âlemiyye ve kütûbi'l-a'lâm*, Dimaşk 1984).

Anma Toplantıları ve Sempozyumlar. Çeşitli zamanlarda İbn Sînâ ile ilgili olarak düzenlenmiş toplantılarda sunulan tebliğler daha sonra yayımlanmıştır. Bu türün ilk çalışmalarından olan Osman Ergin'in yukarıda adı geçen eserinin yayımlanmasının ardından 1950 (1370) yılında hicrî takvime göre filozofun doğumunun 1000. yılı kutlamaları yapılmış, başta Mısır ve İran olmak üzere muhtelif ülkelerde ilmi toplantılar düzenlenerek buralarda sunulan bildiriler kitap haline getirilmiş, çeşitli dergiler de İbn Sînâ özel sayıları çıkarmıştır. UNESCO tarafından 1978'de yapılan davetin de etkisiyle milâdî takvime göre filozofun doğumunun 1000. yılına tekabül eden 1980'de birçok ülkede İbn Sînâ'yı anma toplantıları tertip edilmiş, kitaplar yazılmış, dergilerin İbn Sînâ özel sayıları yayımlanmıştır (bu toplantılar ve bir bibliyografya çalışması için bk. Jules L. Janssens, *An Anotated Bibliography on Ibn Sînâ [1970-1989]*, Leuven 1991).

İbn Sînâ hakkında 1980'li yıllarda yapılan ilmi toplantılarda sunulan tebliğler de kitap haline getirilmiştir. Bunlardan Türkiye'de yayımlananlar şunlardır: *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* (der. Aydın Sayılı, Ankara 1984);

İbni Sînâ, Gevher Nesibe Sultan Adına Düzenlenen "İbni Sînâ Kongresi" Tebliğleri (nşr. Ahmet Hulusi Köker – Cihat Tunç, Kayseri 1984); *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri* (hazırlayan M. Cunbur – O. Doğan, Ankara 1984); *İbn Sînâ (980-1030) Anma ve Tanıtma Toplantıları 1984-1985-1986* (Ankara 1987); *Acts of the International Symposium on Ibn Turk, Khvârezmî, Fârâbî, Beyrûnî and Ibn Sînâ (Uluslararası İbn Türk, Hârezmî, Fârâbî, Birûnî ve İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1990). Türkiye dışındaki ülkelerde yapılan toplantılar sonucunda ortaya çıkan bazı yayınlar da şunlardır: *el-Kitâbü'z-Zehebî li'l-Mihricânî'l-elfî li-zikrâ İbn Sînâ* (Kahire 1952); George C. Anawati, "En marge d'un millénaire: Avicenna à Bagdad" (*Mardis de Dar el-Salam*, 1952, s. 225-243); G. Lazard, "Publications iraniennes à l'occasion du millénaire d'Avicenne" (*REI*, XXII [1954], s. 151-166); *Le livre du millénaire d'Avicenne* (I-VI, Tahran 1956); *Avicenna Commemoration Volume* (nşr. Courtois, Calcutta 1956); *Avicenna: Thousandth Anniversary* (Articles by Iago Galdston, George Sarton, Ali Gholi Ardalan, Arthur Upham Pope. *Bull. N. Y. Acad. Med.*, XXXI [1955], s. 300-334; son derginin bu sayısı İbn Sînâ'nın 1000. doğum yıl dönümüne tahsis edilerek adları zikredilen ilim adamlarının İbn Sînâ'ya dair çeşitli makaleleri neşredilmiştir). Dimaşk'ta yayımlanan *et-Türâşû'l-'Arabî* dergisinin 2. yılının 4 ve 5. sayıları bir cilt halinde İbn Sînâ'nın doğumunun 1000. yılı vesilesiyle İbn Sînâ özel sayısı olarak çıkarılmış ve bu sayıda on sekiz ilim adamının yazıları neşredilmiştir. 1980'de Doğu Almanya'da yapılan ilmi toplantıda sunulan tebliğler de yayımlanmıştır: *Avicenna / Ibn Sînâ 980-1036: Materialien einer wissenschaftlichen Arbeitstagung am 25. und 26.2.1980 (Band I: Probleme der Philosophie. Band II: Wissenschaftsgeschichte, Halle 1980); Mecmû'a-i Maḳâlât ve Suḥanrânihâ-yi Hezâra-i İbn Sînâ* (Tahran 1981); *eş-Şeyḥu'r-Re'îs Ebû 'Alî el-Hüseyn b. 'Abdillâh (İbn Sînâ) bi-münâsebeti'z-zikrâ el-elfiyye li-mevlidi-hî* (Dimaşk 1981); J. Jolivet – R. Rashed, *Etudes sur Avicenne* (Paris 1984); *Ibn Sînâ Symposium on Heterocyclic Chemistry (3rd: 1991 Aswan; Assiut & Vienna 1991).*

İbn Sînâ, XX. yüzyılın başlarına kadar Batı'da genel felsefe tarihi eserlerinde

önemli bir yer edinirken (meselâ H. Ritter, *Geschichte der Philosophie*, Hamburg 1845, VIII, 18-58; A. Stöckl, *Geschichte der Philosophie des Mittelalters*, Mainz 1865, II, 23-58; a.mlf., *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, Mainz 1888, I, 329-336) daha sonra hem İslâm dünyasında hem de Batı'da yazılan İslâm felsefesi ve genel İslâm düşüncesi tarihiyle ilgili eserlerde ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Mantık ve Bilgi Teorisi. İbn Sînâ'nın mantıkla ilgili eserleri veya eserlerinin bu ilme dair bölümleri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: P. Vattier, *La logique de fils de Sînâ communément appelé Avicenne* (Paris 1653); C. Prantl, *Geschichte der Logik II* (Leipzig 1861, s. 318-361); Miklos Maroth, *İbn Sînâ und die peripatetische "Aussagenlogik"* (Leiden 1989); Harold H. Spenser, *Avicenna to Ghazipuri. Studies in Eastern Islamic Logic* (London 1990; 450 sayfa hacmindeki eser, İbn Sînâ mantığı hakkında bugüne kadar yapılmış en kapsamlı çalışmadır); N. Shehaby, *The Propositional Logic of Avicenna* (Dordrecht 1973); Ca'fer Âl-i Yâsîn, *el-Manṭıku's-Sînevî* (Beyrut 1983); Bilâl Kuşpınar, *İbn Sînâ'da Bilgi Teorisi* (İstanbul 1995); D. B. Haneberg, "Zur Erkenntnislehre von Ibn Sînâ und Albertus Magnus" (*Abhandlungen der Philos.-Philosophischen Classe der Akademie der Wissenschaften*, XI [München 1868], s. 189-268); E. Bertola, "La noetica di Avicenna" (*Riv. di filos. neo-scol.*, LXIV [1972], s. 169-212); B. Bazan, "La noética de Avicenna" (*Revista de Filosofia* [Maracaibo], III [1980], s. 115-138); Farid Jabre, "Le sens de l'abstraction chez Avicenne" (*Mélanges de l'université Saint Joseph*, L/1 [1984], s. 283-309); Edouard Weber, "La classification des sciences selon Avicenne à Paris vers 1250" (*Études sur Avicenne* [éd. Rashed – Jolivet], Paris 1984 içinde, s. 41-75).

Metafizik. Bu alanda yapılan çok sayıda çalışmada arasında şunlar zikredilebilir: Anne M. Goichon, *La distinction de l'essence et l'existence d'après Ibn Sînâ (Avicenne)* (Paris 1937) ve "The Philosopher of Being" (*Avicenna Commemoration Volume*, Calcutta 1956, s. 107-117); Ahmet Hamdi Akseki, *Ruhîyat-Mabadettabia* (*Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler*, İstanbul 1937); Emil L. Fackenheim, "The Possibility of

the Univers in al-Fârâbî, Ibn Sînâ and Maimonides" (*Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, XVI [1946-1947], s. 39-70); Miguel Cruz Hernandez, *La metafísica de Avicenna* (Granada 1949); Louis Gardet, *La pensée religieuse d'Avicenne* (Paris 1951); George N. Atiyeh, *Avicenna's Conception of Miracles* (doktora tezi, 1954, University of Chicago); Henry Corbin, *Avicenne et le récit visionnaire* (I, *Étude sur le cycle des récits avicenniens*, Téhéran - Paris 1954; II, *Le récit de Hayy ibn Yaqzan*, Paris 1954; İng. trc. W. R. Trask, *Avicenna and the Visionary Recital*, New York 1960; Texas 1980); Bûlus Mes'ad, *el-Vücûd ve'l-mâhiyye fî nazari'l-Ḳiddîs Tûmâ el-Aḳvînî ve'l-Fârâbî ve İbn Sînâ ve İbn Rüşd* (Kahire 1955); Paul Wernst, *Die Seins- und Gotteslehre des Buches "an-Nukat wa'l-Fawâ'id" des Ibn Sînâ (Avicenna). Erstmalig veröffentlicht, übersetzt und erklärt nach der Unikum-Handschrift Fayzullah 1217* (Tübingen 1958); Osman Chahine, *Ontologie et théologie chez Avicenne* (Paris 1962); Muhammad M. Berruin, *The Concept of Substance in the Philosophy of Ya'kûb al-Kindî and Avicenna (Ibn Sînâ)* (doktora tezi, 1971, Durham Üniversitesi); Herbert A. Davidson, "Alfarabi and Avicenna on the Active Intellect" (*Viator*, III [1972], s. 109-178); Alfarabi, *Avicenna and Averroes on Intellect: Their Cosmologies, Theories of the Active Intellect and Theories of Human Intellect* (New York 1992) ve *Proofs for Eternity, Creation and the Existence of God in Medieval Islamic and Jewish Philosophy* (New York-Oxford 1987, s. 281-335); Parviz Morewedge, *The Metaphysics of Avicenna (Ibn Sînâ)* (London - New York 1973); Hüseyin Atay, *Fârâbî ve İbn Sînâ'ya Göre Yaratma* (Ankara 1974) ve *İbn Sînâ'da Varlık Nazariyesi* (Ankara 1983); İdris Mansûrî, *Ontologie et mystique chez Avicenne* (doktora tezi, 1975-1976, Université de Paris-Sorbonne); E. Buschmann, *Untersuchungen zum Problem der Materie bei Avicenna* (Frankfurt/Main 1979); Ghassan Finianos, *Les grandes divisions de l'être "ma-ujûd" selon Ibn Sînâ* (Fribourg 1976); George C. Anawati, "Introduction historique à une nouvelle traduction de la métaphysique d'Avicenne" (*MIDEO*, XIII [1977], s. 171-252); Mustafa Hüseyinî Tabatabâi, *Naḳd-i Ârâ'-i İbn Sînâ der İlâhiyyât* (Tahran 1982); Mübahat Tür-

ker Küyel, "İbn Sînâ'da 'al-'Akl al-Fa'âl'in Kökleri" (*İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Ankara 1984, s. 591-670); "İbn Sînâ'nın 'al-'Akl al-Fa'âl'ine Bir Adım Olarak Fârâbî'de Siyâset" (a.g.e., s. 671-706); "İbn Sînâ ve 'al-'Akl al-Fa'âl" (a.g.e., s. 707-747) ve "İbn Sînâ ve Mistik Denen Görüşler" (a.g.e., s. 749-792); D. Burrell, *Knowing the Unknowable God, Ibn Sînâ, Maimonides, Aquinas* (Notre Dame 1986); Yegane Shayegan, *Avicenna on Time* (doktora tezi, 1986, Harvard Üniversitesi); Hasan Mecid el-Ubeydî, *Nazariyyetü'l-mekân fî felsefeti İbn Sînâ* (Bağdad 1987); H. Ömer Özden, *İbn-i Sînâ Metafiziği ile Descartes Metafiziğinin Karşılaştırılması* (doktora tezi, 1991, Atatürk Üniversitesi); Sâlim Mirşân, *el-Cânibü'l-İlâhî 'inde İbn Sînâ* (Beyrut 1992); Ian Richard Netton, *Allah Transcendent* (London - New York 1989, s. 149-202).

Tabiiyyât. Bu alanda çok sayıda makalenin yanında çeşitli kitaplar da yazılmış olup bunlardan bazıları şunlardır: Muso Dinorshoev, *Naturfilosofiy Ibn Siny* (Duşanbe 1985); Muhammed Âtîf el-İrâkî, *el-Felsefetü't-Tabî'iyye 'inde İbn Sînâ* (Kahire 1971); Muhammed Ma'zûz, *el-'İlm ve'l-metâfizikâ beyne İbn Rüşd ve İbn Sînâ* (doktora tezi, 1990-1991, Rabat Edebiyat Fakültesi); Ali Abdullah ed-Deffâ, *el-Menâhî el-İlmiyye 'inde İbn Sînâ* (Tâif 1987); Bülhamâyir Muhtâr, *Nazariyyâtü't-Tabî'iyyât 'inde İbn Sînâ* (Beyrut 1986). Eilhard Wiedemann'ın çeşitli dergilerdeki yazıları Fuat Sezgin tarafından neşredilmiştir (E. Wiedemann, *Gesammelte Schriften zur arabisch-islamischen Wissenschaftsgeschichte*, Bd. II, Frankfurt am Main 1984; Batılı bilim tarihçilerinin eserlerinde İbn Sînâ'yı nasıl ele aldıklarına dair genel bir değerlendirme için bk. Roderick W. Home, "Ibn Sînâ and Western Historians of Science", *IQ*, XXV [1981], s. 75-85).

Tasavvuf. İbn Sînâ, eserlerinin bazılarını kısmen veya tamamen tasavvufî konulara ayırmış olup onun bu yönünü ele alan çeşitli makaleler yanında kitaplar da telif edilmiştir. Louis Gardet'nin *La connaissance mystique chez Ibn Sînâ et ses présupposés philosophiques* (Kahire 1952); T. Pûrmândâriyân'ın *Remz ü Dâstânâ-yı Remzî der Edeb Fârsî, Taḥlîlî ez Dâstânâ-yı 'İrfân-ı Felsefe-i İbn Sînâ ve Sühreverdî* (Tahran 1986, 1988); Hasan Âsî'nin *et-Tefsîr ü'l-*

Kur'ânî ve'l-lugatü's-sûfiyye fî felsefeti İbn Sînâ (Beyrut 1403/1983; müellif bu eserde, tefsir ve tasavvuf tarihine dair bir girişin ardından İbn Sînâ'nın tasavvuf ve Kur'an tefsirine dair görüşlerini kısaca ele aldıktan sonra bu konularla ilgili bazı metinleri neşretmiştir); Abdülhalim Mahmûd'un *et-Taşavvuf'inde İbn Sînâ* (Kahire 1965); Shams Inatî'nin *Ibn Sînâ and Mysticism: Remarks and Admonitions* (London 1996; *el-İşârât*'ın dördüncü kısmının tercümesi ve bu kısım üzerinde yapılan bir araştırmadır; tanıtımı ve tenkidi için bk. Sami S. Hawi, "İbn Sînâ and Mysticism", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, XV/1 [1998], s. 91-106) bunlardan bazılarıdır.

Psikoloji ve Antropoloji. Bu konularla ilgili kitaplar arasında şunlar zikredilebilir: Jan Bakoş, *Psychologie d'Ibn Sînâ (Avicenne)* (Prague 1956); Fethullah Huley, *İbn Sînâ, Mezhebühü fi'n-nefs, dirâsât fi'l-kaşîdeti'l-'ayniyye* (Beyrut 1982); Abduh el-Hulv, *İbn Sînâ, Feyle-sûfü'n-nefsî'l-beşeriyye* (Beyrut 1978); Muhammed Hayr Araksûsî, *İbn Sînâ ve'n-nefsü'l-insâniyye* (Beyrut 1982); Albert Nasrî Nâdir, *İbn Sînâ ve'n-nefsü'l-insâniyye* (Beyrut 1960); Muhammed Osman Necâtî, *el-İdrâkû'l-hissî 'inde İbn Sînâ* (Kahire 1948, 1961, genişletilmiş 3. bs. Kahire 1980; Cezayir 1985); N. Ushida, *Etude comparée de la psychologie d'Avicenne et d'Aristote, d'Avicenne et de Saint Thomas d'Aquin* (Tokyo 1968); Faysal Bedir Avn, *Nazariyyetü'l-ma'rîfe 'inde İbn Sînâ ma'a beyânî meşâdirihâ ve âşârihâ* (Kahire 1977); Moussa Amid, *Essai sur la psychologie d'Avicenne* (Geneve 1940); Ali Durusoy, *İbn Sînâ Felsefesinde İnsan ve Alemdeki Yeri* (İstanbul 1993).

Ahlâk ve Siyaset. Bu alanda yazılan çok sayıda kitap ve makaleden bazıları şunlardır: Muhammed Yûsuf Mûsâ, *en-Nâhiyetü'l-ictimâ'îyye ve's-siyâsiyye fî felsefeti İbn Sînâ* (Kahire 1952); Erwin I. Jakob Rosenthal, *Political Thought in Medieval Islam* (Cambridge 1958, s. 143-157); Jean R. Michot, *La destiné de l'homme selon Avicenne* (Louvain 1987); Ahmed Muhammed Ebû Zeyd, *el-Hayr ve's-şer fi'l-felsefeti'l-İslâmiyye, dirâse muâreneh fî fikri İbn Sînâ* (Beyrut 1991). Jean R. Michot, adı geçen eserinden önce "Les sciences physiques et métaphysiques selon la *Risâlah fî aqsâm al-'ulûm* d'Avicenne. Essai de traduction critique" (*Bulletin de philosophie médiévale*, XXII

[1980], s. 62-73); "Avicenne et la destinée humaine. A propos de la résurrection des corps" (*Revue philosophique de Louvain*, LXXIX [1981], s. 453-483); "L'épître sur la connaissance de l'âme rationnelle et ses états attribuées à Avicenne" (*Revue philosophique de Louvain*, LXXII [1984], s. 479-499) başlıklı makaleleri yazmıştır. Son makalede müellif, *Risâle fî ma'rîfeti'n-nefs*'in İbn Sînâ'ya ait olmadığını ileri sürmekte, Michael Marmura ise bu iddiayı haklı çıkaracak herhangi bir güvenilir delil olmadığını söylemektedir (*Avicenna and Kalâm*, s. 203).

Matematik ve Müsiki. İbn Sînâ'nın bu yönlerinin yeterince incelenmediği görülmektedir. Bu konuyla ilgili bazı çalışmalara örnek olarak şunlar sayılabilir: K. Lokotsch, *Avicenna als Mathematiker, besonders die planimetrischen Bücher seiner Euklidübersetzung* (Bonn 1913); Abdullah ed-Deffâ' ve K. Stroyls, "İbn Sînâ as a Mathematician" (*İbn Sînâ. Doğumunun Bininci Yılı Armağanı* [ed. Aydın Sayılı], Ankara 1984, s. 67-140) ve *Studies in the Exact Sciences in Medieval Islam* (Dhahran 1984, s. 60-118). İbn Sînâ'nın müsikiyle ilgili görüşlerine dair şu iki eser de kayda değer çalışmalardır: Muhammed Sâlih ed-Dâli, "*İlmü'l-eşvât 'inde İbn Sînâ*" (İskenderiye, ts.); M. el-Hefny, *İbn Sînâ's Musiklehre* (Berlin 1931).

Biyoloji ve Tıp. Ortaçağ Avrupası'nda İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb*'i üzerine yapılan tercüme ve şerhler oldukça önemli bir yekün tutmaktadır. Willy Eckleben, 1921 yılında hazırladığı *Die abendländischen Avicenna-Kommentare* başlıklı doktora tezinde (Leipzig 1921) bu çalışmaların bir kısmının başlıklarını ve basılmış olanların baskı tarihlerini vermektedir (tıpkıbasımı bk. *Islamic Medicine*, XII, *Studies on Ibn Sînâ (d. 1037) and his Medical Works III*, nşr. Fuat Sezgin, Frankfurt-Main 1996 içinde, s. 61-84). Daha sonraki çalışmalardan bazıları da şunlardır: A. Soubiran, *Avicenne, prince des médecins, sa vie et sa doctrine* (Paris 1935); Kâzım İsmail Gürkan, *Ebû Ali İbn Sînâ* (İstanbul 1954); Mazhar H. Shah, *The General Principles of Avicenna's Canon of Medicine* (Karachi 1966; 450 sayfa hacmindeki eser *el-Kânûn fi't-tıbb* üzerinde yapılmış en kapsamlı çalışmadır) ve *Evaluation of the Ibn Sînâ's Concept of Temperament and Constitution* (İslamabad 1976); Ahmed Urve, *Physiologie de la respiration chez Ibnou Sînâ* (Algiers 1977) ve *Santé et environ-*

nement chez Ibnou Sînâ (Tunis 1976); Heinrich Schipperges, *Eine Summa medicinae bei Avicenna: Zur Krankheitslehre und Heilkunde des Ibn Sînâ (980-1037)* (Berlin 1987); A. Aroua, *Hygiène et prévention médicale chez Ibnou Sînâ (Avicenne)* (Alger 1974); Kenan Süveren, *İbni Sînâ (980-1037)'nın Ekrabadin Eseri ile Şerafettin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nın Akrabadin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması* (doktora tezi, 1991, Ankara GATA'da hazırlanmıştır); Arslan Terzioğlu, *Yeni Araştırmalar Işığında Büyüyük Türk-İslam Bilim Adamı İbn Sînâ (Avicenna) ve Tababet* (İstanbul 1998). İbn Sînâ tıbbi hakkında çok sayıda makale yazılmıştır. Ursula Weisser, "İbn Sînâ und die Medizin des arabisch-islamischen Mittelalters: Alte und neue Urteile und Vorurteile" başlıklı yazısında (*Medizin-historische Journal*, XVIII [1983], s. 283-305) bu konuda Batı'da gerçekleştirilen çalışmaların genel bir değerlendirmesini yapmıştır. İbn Sînâ tıbbi hakkındaki bazı yazıların tıpkıbasımları Fuat Sezgin tarafından neşredilmiştir (*Islamic Medicine*, IX, X, XI, XII, Frankfurt 1996).

Batı Düşüncesine Tesiri. İbn Sînâ hakkında yapılan çalışmaların yoğunlaştığı en önemli konu olup bununla ilgili kitap ve makalelerden bir kısmı şunlardır: Kleine, *Die Substanzlehre Avicenna's bei Thomas v. Aquin auf Grund der ihm zugänglichen lateinischen Übersetzungen* (Freiburg im Breisgau 1933 [compt rendu: Bull phil, 1934, nr. 280]); Roland de Vaux, *Notes et textes sur l'Avicennisme latin aux confins des XIIème-XIIIème siècles* (Paris 1934); Anne M. Goichon, *La philosophie d'Avicenne et son influence en Europe médiévale* (Paris 1944, 1951, 1979; İng. trc. M. S. Khan, *The Philosophy of Avicenna and Its Influence on Medieval Europe*, Delhi 1969; T trc. İsmail Yakıt, *İbn Sînâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupası'ndaki Etkileri*, İstanbul 1986, 1993); Zeyneb Mahmûd el-Hudayrî, *İbn Sînâ ve telâmizühü'l-Lâtîn* (Kahire 1986); Hermann Ley, *Studie zur Geschichte des Materialismus im Mittelalter* (Berlin 1957; İbn Sînâ ve İbn Rüşd'ün Ortaçağ'da materyalizmin doğuşunda tesirleri olduğunu iddia eden eser, Marksist bakış açısıyla bir İbn Sînâ ve İbn Rüşd değerlendirmesidir); N. G. Siraisi, *Avicenna in Renaissance Italy, The Canon and Medical Teaching in Italian Universities after 1500* (Princeton 1987); M. Therese d'Alverny, *Avicenne*

en Occident (Paris 1993; yazarın 1951-1973 yılları arasında çeşitli ilmî dergide ve derleme kitaplarda neşredilmiş, genellikle İbn Sînâ'nın Batı Ortaçağı'na tesirini konu alan yazılarından ibarettir). İbn Sînâ'nın Batı'ya tesirine dair kaleme alınan yazılar içinde Etienne Gilson'un makaleleri özel bir önem taşımakta olup bazıları şunlardır: "Pourquoi Saint Thomas a critiqué Saint Augustin" (*Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*, I [1926], s. 5-127); "Avicenne et le point de départ de Duns Scot" (a.e., II [1927], s. 89-149); "Les sources gréco-arabes de l'Augustinisme avicennisant" (a.e., IV [1929], s. 5-49; bu makaleler kitap olarak da basılmıştır, Paris 1981, 1986); "Avicenne en Occident au moyen âge" (a.e., XXXVI [1969], s. 89-121). Batı'da İbn Sînâ hakkında yapılan bazı çalışmalar Fuat Sezgin ve ekibi tarafından derlenerek yeniden basılmıştır: *Abû 'Alî Ibn Sînâ (d. 428/1037). Texts and Studies* (I-V, ed. Fuat Sezgin, M. Amawi, C. Ehrig-Eggert, E. Neubauer, Frankfurt 1999).

TAHSİN GÖRGÜN

İBN SİNÂN

(bk. İBRÂHİM b. SİNÂN b. SÂBÎT).

İBN SİNÂN el-HAFÂCÎ

(bk. HAFÂCÎ, İbn Sinân).

İBN SİRÂC

(ابن سراج)

Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Sirâc el-Girnâti el-Endelûsî (ö. 848/1444)

Mâlikî fakihî.

Muhtemelen VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında doğdu. Nasrîler'in başşehri Gırnata'da (Granada) Ebû Saîd İbn Lüb, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Haffâr ve İbn Allâk'tan ders aldı. 829'da (1426) Nasrî Sultanı IX. Muhammed el-Eyser tarafından Gırnata başkadılığına (kâdîlcemâa) tayin edildi. 835'te (1432) Gırnata'da IX. Muhammed'e karşı gerçekleştirilen isyan sonunda IV. Yûsuf tahta geçti. Yeni sultan İbn Sirâc'ı başkadılık görevinden uzaklaştırdıysa da bir yıl sonra IX. Muhammed iktidarı tekrar ele geçirince İbn Sirâc yeniden döndüğü bu vazifeyi 838 (1434-35) yılına kadar devam ettirdi. Bir

ara Kuzey Afrika'ya da giderek orada bazı âlimlerle görüştü. Tilimsân'da İbn Merzûk el-Hafîd ile ilmî tartışmalar yaptı. İbn Merzûk, nahiv ve mantıkla ilgili konularda ona verdiği cevapları *el-Mirâc ilâ istimâtî fevâ'idî İbn Sirâc* adıyla kitap haline getirdi. İbn Sirâc'ın yetiştirdiği öğrenciler arasında Ebû Yahyâ İbn Âsım, Ebû Abdullah es-Sarakustî, Ebû İshak İbn Fettûh, Râî el-Endelûsî, Ebû Amr İbn Manzûr ve Mewvâk gibi şahsiyetler vardır.

İbn Sirâc 848 (1444) yılında vefat etti. Kaynakların çoğunun aksine Sehâvî bu tarihi 842 (1438) olarak vermektedir. İbnü'l-Kâdî'nin *Dürretü'l-îcâl*'de 848 olarak kaydettiği tarihin *Lakûtü'l-ferâ'id*'de 847 (1443) şeklinde geçmesi bir istinsah veya matbaa hatası olmalıdır. Salâh Cerrâr, neşrini gerçekleştirdiği Ebû Yahyâ İbn Âsım'ın *Cennetü'r-rizâ*' adlı eserine yazdığı mukaddimede İbn Sirâc'ı, Benî Serrâc (Abencerrâjes) olarak bilinen ailenin mensuplarından İbnü's-Serrâc Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Yûsuf el-Girnâti ile karıştırmış, dolayısıyla bu kişiye ait bütün askerî kahramanlıkları ona nisbet etmiştir.

İbn Sirâc bazı eserler telif etmiş olup talebesi Mewvâk, Halîl b. İshak el-Cündî'nin *el-Muhtaşar*'ına yazdığı şerhte hocasının aynı eser üzerine yaptığı şerhten birçok nakilde bulunmuştur. İbn Tarkât'ın *Nevâzil* (Madrid, Biblioteca Nacional, nr. CDXXX), Venşerîsî'nin *el-Mi'yârü'l-mu'rib* (XIII, 344), Ali b. İshâ el-Alemî'nin *Nevâzil*'inde ve Escorial Library'de mevcut (nr. 1906) anonim bir el yazması mecmuada İbn Sirâc'a ait fetvalar bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, Beyrut 1403/1983, XIII, 344 (İndeks); a.mlf., *Vefeyât* (nşr. Muhammed Haccî, *Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), Rabat 1396/1976, s. 143; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1358/1939, I, 145; a.mlf., *Nefhu't-tîb*, V, 429, 513; VI, 148, 150; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-îcâl*, III, 282; a.mlf., *Lakûtü'l-ferâ'id* (nşr. Muhammed Haccî, *Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), Rabat 1396/1976, s. 251; Ahmed Bâbâ et-Tinbuktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 477, 526; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 248; Ebû Yahyâ İbn Âsım, *Cennetü'r-rizâ* fi't-teslîm limâ kâdderallâhu ve kazâ (nşr. Salâh Cerrâr), Amman 1410/1989, neşreden giriş, I, 45-46; Hacı, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 257; I. Calero-Secall, "Los temas de las fatwas de Ibn Sirâc en los Nawâzil de Ibn Tarkât", *Homenaje al prof. D. Cabelas Rodríguez, con motivo de su LXX aniversario*, Granada 1987, I, 189-202; L. Seco de Lucena, "La escuela de juristas granadinos del siglo XV", *Miscelánea de estudios arabes y Hebráicos*, VII, Granada 1959, s. 12.

ISABEL CALERO-SECALL

İBN SİRÎN

(ابن سيرين)

Ebü Bekr Muhammed
b. Sîrîn el-Basrî
(ö. 110/729)

Rüya tabiriyle tanınan
hadis ve fıkıh âlimi, tâbî.

34 (654) yılında Basra'da dünyaya geldi. 31 (651) veya 33'te (653) doğduğu da kaydedilir. İran'ın Cerzerâyâ kasabasından olan babası Sîrîn, Hâlid b. Velîd'in Aynût-temr'i fethi esnasında elde edilen esirler arasında bulunuyordu. Enes b. Mâlik kendi payına düşen Sîrîn'i mükâtebe usulüyle âzat etti. Annesi Safiyye de Hz. Ebû Bekir'in âzatlısıdır. Otuz sahâbe ile görüştüğü kaydedilen İbn Sîrîn Huzeyfe b. Yemân, Zeyd b. Sâbit, Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib, İmrân b. Husayn, Ebû Hüreyre gibi sahâbilerden, Abîde es-Selmânî ve Kâdî Şüreyh gibi tâbîilerden ilim tahsil etti. Kendisinden Şa'bî, Katâde b. Diâme, Ey-yûb es-Sahtiyânî, Âsım el-Ahvel, Abdullah b. Avn, İbn Ebû Arûbe, Hâlid el-Hazzâ ve Evzâi başta olmak üzere birçok âlim faydalandı. Geçimini ticaretle sağlayan İbn Sîrîn, bir rivayete göre satın aldığı zeytin yağının içine fare düşmesi üzerine yağın hepsini dökünce borcunu ödeyemedi ve bu sebeple hapse atıldı. Abdullah b. Zübeyr döneminde hac görevini ifa etti. 9 Şevval 110 (15 Ocak 729) tarihinde vefat eden İbn Sîrîn'in 40.000 dirhem borcu oğlu Abdullah tarafından ödendi. İbn Sîrîn'in yumuşak huylu, mütevazî, cömert ve takvâ sahibi bir kimse olduğu kaydedilmektedir. Kardeşleri Yahyâ, Ma'bed, Enes ve Hafsa da güvenilir râvilerdendir.

"İmam, hâfız" gibi unvanlarla anılan İbn Sîrîn tefsir, şiir ve hesap bilgisiyle de meşhur olmakla birlikte ilmî şahsiyetinde hadisçilik ve fıkıh ağır basar. Hadislerin güvenilir râvilerden alınması hususunda titiz davranan İbn Sîrîn'in güvenilir bir muhaddis olduğunda ittifak edilmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Onun fikhî meselelerle ilgili görüşlerini Ahmed b. Mûsâ b. Hâsir es-Sehlî, *Fık-hü'l-İmâm Muhammed b. Sîrîn fi'l-mu'âmelât* adıyla hazırladığı doktora çalışmasında bir araya getirmiştir (1415, Mekke, Câmiatü'l-Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şer'ati'l-İslâmiyye).

İlk dönemlerde daha çok muhaddis ve fakih olarak tanınan İbn Sîrîn'in sonraki yüzyıllarda ilk rüya tabircilerinden biri olarak anılması dikkat çekmektedir. İbn Sa'd, Halîfe b. Hayyât, Ahmed b. Hanbel ve Hatîb el-Bağdâdî onun rüya tabircili-